בינת ההלכה | הלכות טבילת כלים | שיעור ב

דין אחיזת הכלי בשעת הטבילה

יורה דעה סימן ק״כ סעיף ב, עם ביאור שיטות נושאי הכלים

לשון השולחן ערוך:

״צריך שיהא הכלי רפוי בידו בשעת טבילה, שאם מהדקו בידו הוי חציצה. ואם לחלח ידו במים תחלה, אין לחוש״.

הרמ״א: ״ודוקא שלחלח ידיו במי מקוה, אבל לא במים תלושים״.

ביאור ההלכות ושיטות הפוסקים

א. חובת ביאת המים לכל חלקי הכלי

כאשר מטבילים כלי במקווה, צריך שמי המקווה יגיעו לכל חלקי הכלי, מבפנים ומבחוץ, בבת אחת. לפיכך, אם יש דבר החוצץ בין הכלי למים, באופן שנחשב חציצה על פי ההלכה, אין הטבילה מועילה.

מטעם זה פוסק המחבר, שכאשר אדם מחזיק כלי בידו בשעת הטבילה, עליו להיזהר שלא לאחוז בו בחוזקה, מפני שהיד עלולה למנוע את כניסת המים למקום האחיזה.

ב. אחיזת הכלי ביד רפויה

המחבר פוסק שאפשר להחזיק את הכלי ביד בשעת הטבילה, בתנאי שהאחיזה תהיה רפויה, באופן שהמים יוכלו להיכנס גם למקום שבו היד נוגעת בכלי.

מקור הדין במשנה (מקוואות פרק ח משנה ה), שנאמר בה: ״האוחז באדם ובכלים ומטבילן, טמאים. ואם הדיח את ידיו במים, טהורים. רבי שמעון אומר, ירפה את ידיו כדי שיבואו בהם המים״.

לדעת המחבר, אחיזה רפויה מועילה לטבילה, ואין צורך להרטיב את היד במים קודם לכן, משום שהמים יכולים להגיע לכל חלקי הכלי.

אולם הש״ך (ס״ק ו) מקשה על פסק המחבר מדברי הרמב״ם (הלכות מקוואות פרק ב הלכה יא), שפסק שהאוחז באדם או בכלים ומטבילם, לא עלתה להם טבילה אפילו אם הרפה את ידיו, גזירה שמא לא ירפה כראוי.

הש״ך מביא שגם רבינו ירוחם, הרא״ה והב״ח נקטו כדעת הרמב״ם, ולכן הניח את דברי המחבר בצריך עיון.

נמצא שיש כאן מחלוקת יסודית: לדעת המחבר אחיזה רפויה מועילה, ואילו לדעת הרמב״ם יש לחשוש שאדם לא ירפה את ידו כראוי, ולכן אין להסתפק באחיזה רפויה בלבד.

ג. הרטבת היד קודם הטבילה

המחבר מוסיף שאם האדם הרטיב את ידו במים לפני שאחז בכלי, אין לחוש לחציצה.

טעם הדבר הוא שהמים הנמצאים על היד מתחברים למי המקווה בשעת הטבילה, ונמצא שגם המקום שהיד אוחזת בו נחשב כבא במגע עם מי המקווה.

בינת ההלכה | הלכות טבילת כלים | שיעור ב

דין אחיזת הכלי בשעת הטבילה

דין זה מפורש במשנה במקוואות הנזכרת לעיל, שאם הדיח את ידיו במים קודם הטבילה, עלתה הטבילה.

לפיכך, כאשר אדם רוצה להטביל כלי וחושש שלא יוכל להחזיקו ברפיון הראוי, יכול להרטיב את ידו קודם שיאחז בכלי, ובכך למנוע את חשש החציצה, בכפוף לפרטי הדין שיתבארו להלן.

ד. האם צריך להרטיב את היד דווקא במי המקווה

הרמ״א פוסק שההיתר להרטיב את היד קודם הטבילה נאמר דווקא כאשר הרטיב אותה במי המקווה עצמם, אבל אם הרטיב את ידו במים תלושים, כגון מים שנלקחו בכלי ממקום אחר, אין הדבר מועיל.

אולם הט״ז (ס״ק ד) חולק על הרמ״א, ומאריך להוכיח שגם מים תלושים מועילים.

טעמו הוא שהמים שעל היד מתחברים למי המקווה כאשר האדם מכניס את ידו למים, והרי הם נחשבים מחוברים למי המקווה על ידי השקה. לפיכך, אין הבדל אם הרטיב את ידו במי המקווה או במים תלושים, כל זמן שהמים שעל היד יכולים להתחבר למי המקווה.

גם הפרי חדש (ס״ק ט) חולק על הרמ״א וסובר שמים תלושים מועילים, וכפי שהביא ערוך השולחן (סעיף כ).

לעומת זאת, הש״ך (ס״ק ז) מיישב את דברי הרמ״א, ומבאר שכיוון שהמים שעל היד באים לסלק את החציצה שבין היד לכלי, צריך שיהיו מי מקווה דווקא.

נמצא שנחלקו הפוסקים אם מים תלושים יכולים להועיל להסרת החציצה: לדעת הרמ״א והש״ך צריך דווקא מי מקווה, ואילו לדעת הט״ז והפרי חדש גם מים תלושים מועילים.

ה. האם לאחר הרטבת היד מותר לאחוז בכלי בחוזקה

הט״ז (ס״ק ד) מבאר שאף כאשר הרטיב את ידו במים קודם הטבילה, אין להדק את היד על הכלי בחוזקה ממש, אלא צריך שתהיה אחיזה בינונית, באופן שהמים שעל היד יוכלו להתחבר למי המקווה.

ביאור הדבר הוא שאם היד מהודקת לכלי בחוזקה, באופן שהמים שעל היד מנותקים ממי המקווה, אין מועילה הרטבת היד, שהרי המים שבין היד לכלי אינם מחוברים למי המקווה.

לפיכך, יש להבחין בין אחיזה רפויה, שבה מי המקווה מגיעים בעצמם למקום האחיזה, לבין אחיזה בינונית לאחר הרטבת היד, שבה המים שעל היד מתחברים למי המקווה.

אבל אחיזה חזקה המונעת את חיבור המים אינה מועילה אפילו לאחר הרטבת היד.

ו. ביאור מחלוקת הרמב״ם והמחבר

הש״ך (ס״ק ו) הקשה, כאמור, שהרמב״ם פוסק שאין אחיזה רפויה מועילה, ואילו המחבר פוסק שהיא מועילה.

ערוך השולחן (סעיף כא) מבאר שמחלוקת זו תלויה בפירוש המשנה במקוואות.

דין אחיזת הכלי בשעת הטבילה

לדעת הרמב״ם, תנא קמא סובר שאין אחיזה רפויה מועילה, מפני שחוששים שמא לא ירפה את ידו כראוי, ואילו רבי שמעון מתיר באחיזה רפויה. והלכה כתנא קמא.

אולם לדעת הרשב״א, רבי שמעון בא להחמיר, וסובר שצריך דווקא אחיזה רפויה, ואילו תנא קמא מתיר גם כאשר הרטיב את ידו תחילה. ולפי זה, אם אחיזה לאחר הרטבת היד מועילה, כל שכן שאחיזה רפויה מועילה.

ערוך השולחן מבאר שהטור והמחבר פסקו כדעת הרשב״א, ולכן התירו אחיזה רפויה.

נמצא שיסוד המחלוקת אינו רק חשש מעשי שמא לא ירפה את היד, אלא מחלוקת בפירוש המשנה ובדעת תנא קמא ורבי שמעון.

ז. מדוע אין חוששים לגזירת הרמב״ם בטבילת כלים

בפתחי תשובה הובאו דברי התפארת למשה, שדן מדוע המחבר התיר אחיזה רפויה, אף שלדעת הרמב״ם גזרו שלא להסתפק בכך.

אחד החילוקים שהובאו הוא שבטבילת כלים הנקנים מן הגוי אין המאכל נאסר בדיעבד מחמת השימוש בכלי שלא הוטבל, ולכן אין להחמיר בגזירה זו כפי שמחמירים בטבילת אדם מטומאה.

אולם ערוך השולחן (סעיף כא) אינו מקבל חילוק זה כיישוב עיקרי, ומבאר שהמחבר פסק כדעת הרשב״א בפירוש המשנה, ולדעה זו אין כלל גזירה שלא לסמוך על אחיזה רפויה.

ח. האם למעשה ראוי להרטיב את היד אף כשאוחז בכלי ברפיון

אף שהמחבר פוסק שאחיזה רפויה מועילה, מכל מקום מאחר שהרמב״ם והש״ך מחמירים בדבר, ראוי להרטיב את היד במי המקווה קודם שאוחז בכלי.

בדרך זו יוצאים גם ידי דעת הרמב״ם, שאין לסמוך על אחיזה רפויה בלבד, וגם ידי דעת הרמ״א, המצריך שהרטבת היד תהיה דווקא במי המקווה.

אולם יש להיזהר שגם לאחר הרטבת היד לא יאחז בכלי בחוזקה רבה, באופן שימנע את חיבור המים שבין היד לכלי למי המקווה.

ט. הטבלת הכלי בתוך סל או רשת

מן הדין האמור יש ללמוד גם לגבי הטבלת כלי בתוך סל או רשת, כאשר הכלי נשען עליהם בשעת הטבילה.

אם הכלי מונח בחוזקה על דבר המונע את כניסת המים למקום המגע, יש לחשוש לחציצה. אולם כאשר המים מגיעים לכל חלקי הכלי, אין חשש מצד עצם הנחתו בתוך סל או רשת.

ערוך השולחן (סעיף יט) מזהיר שכאשר מטבילים כלי בתוך כלי אחר, צריך להיזהר שלא תהיה חציצה במקום שהכלי הפנימי מונח על הכלי החיצוני, וכן צריך להקפיד על כניסת המים לכל חלקי הכלי.

לפיכך, כאשר מטבילים כלים בסל או ברשת, יש להקפיד שלא יהיו הכלים דחוקים זה בזה, ושמי המקווה יוכלו להגיע לכל חלקיהם.

בינת ההלכה | הלכות טבילת כלים | שיעור ב

דין אחיזת הכלי בשעת הטבילה

י. העברת הכלי מיד ליד בתוך המקווה

הט״ז (ס״ק ד) מביא בשם הלבוש עצה מעשית, שכאשר מטבילים כלי, אפשר להעבירו מיד ליד בעודו שקוע במי המקווה.

היתרון בדרך זו הוא שגם אם האדם אחז את הכלי בחוזקה, המקום שהיה מכוסה ביד הראשונה נחשף למי המקווה כאשר הכלי עובר ליד השנייה, וכן להפך.

הט״ז מביא שכך כתב גם איסור והיתר הארוך (כלל נח, דין צו), ומציין שזו דרך טובה, אף שאין זה הביאור לדין הרטבת היד שנאמר במשנה ובשולחן ערוך.

לפיכך, דרך נוספת להימנע מחשש חציצה היא להעביר את הכלי מיד ליד בתוך המים, ובלבד שכל חלקי הכלי ייחשפו למי המקווה בעודו שקוע בהם.

דינים העולים

א. המטביל כלי במקווה צריך להיזהר שמי המקווה יגיעו לכל חלקי הכלי, ושלא תהיה חציצה במקום אחיזתו.

ב. לדעת המחבר, מותר להחזיק את הכלי ביד רפויה בשעת הטבילה, באופן שהמים יכולים להגיע למקום האחיזה.

ג. לדעת הרמב״ם, אין לסמוך על אחיזה רפויה בלבד, גזירה שמא לא ירפה את ידו כראוי. הש״ך הביא שיטה זו והניח את פסק המחבר בצריך עיון.

ד. אם הרטיב את ידו במים קודם שאחז בכלי, מועילה הטבילה, משום שהמים שעל היד מתחברים למי המקווה.

ה. לדעת הרמ״א והש״ך, צריך להרטיב את היד דווקא במי המקווה. לדעת הט״ז והפרי חדש, גם מים תלושים מועילים.

ו. אפילו לאחר שהרטיב את ידו, אין להדק את הכלי בחוזקה רבה, אלא יש לאחוז בו באחיזה בינונית, באופן שהמים שעל היד יוכלו להתחבר למי המקווה.

ז. ראוי להרטיב את היד במי המקווה קודם אחיזת הכלי, ובכך לצאת ידי השיטות המחמירות שלא לסמוך על אחיזה רפויה בלבד.

ח. מותר להעביר את הכלי מיד ליד בתוך המקווה, באופן שכל מקום שהיה מכוסה ביד ייחשף למי המקווה, וכפי שהביא הט״ז בשם הלבוש.

ט. המטביל כלים בתוך סל או רשת צריך להיזהר שלא יהיו דחוקים באופן המונע את כניסת המים לכל חלקיהם.

מקורות: שולחן ערוך יורה דעה ק״כ, ב, ט״ז ס״ק ד, ש״ך ס״ק ו–ז, באר היטב ס״ק ג, ערוך השולחן סעיפים יט–כא, משנה מקוואות ח, ה.